

кандидат філологічних наук, доцент
кафедри філології Коломийського
навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет
імені Василя Стефаника»

ГУЦУЛЬСЬКИЙ АСПЕКТ ТВОРЧОСТІ ЛУКИ ДАНКЕВИЧА

Постановка проблеми. В українській літературі XIX ст. існує декілька поетичних творів, які вплинули на популяризацію Гуцульщини в тогочасному культурному середовищі. Вони постійно перебували на слуху і в силу своїх художніх особливостей і свого посланництва привертали увагу загалом. Саме завдяки їм у масовій народній свідомості творився і підтримувався міф про Гуцульщину як край особливий, перейнятий романтичним чаром. Мова йде, передусім, про поезію Миколи Устияновича, Луки Данкевича, Миколи Туліки. Слід розібратися, в чому особливості цих поетичних текстів як певного літературного феномена, завдяки якому Гуцульщина тісно «вписалася» в суспільну свідомість, отримавши в ній чітке окреслення території, яка позиціонується як край свободи, куди не ступала ворожа нога; ареал діяльності опришків; земля, яку не можуть заступити жодні зваби світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Омелян Огоновський в «Історії літератури рускої» (1889) говорить про Данкевича як про людину, яка намагалася пробудити громадськість до національно-культурного життя [10, с. 349–350]. Не заперечуючи цієї тези, наступні дослідники розходяться в оцінці етнографічної забарвленості творчості Луки Данкевича. Так, в «Історії української літератури» у восьми томах (1967) Луку Данкевича названо гуцульським письменником: «У 1847–1849 рр. активно виступив талановитий *гуцульський* (виділення наше – М.В.) письменник Лука Данкевич [...] із байками, оповіданнями, ліричними поезіями» [3, с. 366]. Ну а дослідник Григорій Дем'ян (1991) пише про Луку Данкевича, що «і походженням, і місцем тривалої праці, і переважною частиною своєї спадщини, навіть образністю, фраземами і лексикою, він органічно пов'язаний із *Бойківщиною* (виділення наше – М.В.)» [2, с. 64].

Мета статті. У цій статті розглянемо творчість українського поета, публіциста і культурно-громадського діяча Луки Данкевича (1791–1867) з погляду відображення в ній карпатської тематики і, зокрема, Гуцульщини.

Вклад основного матеріалу. Лука Данкевич народився на Бойківщині (с. Орява Сколівського р-ну на Львівщині). У 1820 р. закінчив Львівську духовну семінарію і працював сільським священиком, згодом був окружним греко-католицьким шкільним інспектором на Бойківщині. Належав до когорти культурно-освітніх та літературних діячів, які ввійшли в історію під назвою «будителі» (термін вживають і щодо Галичини, хоча він передусім стосується Закарпаття) [6, с. 147; 13, с. 241–242]. Революційної «весни народів» Лука Данкевич очолював Руську Раду в Стрию (1848–1849). У час політичної реакції Данкевич переїхав до Коломиї, де в 1855–1867 рр. був місцевим парохом, займався літературною та громадською працею.

Лука Данкевич був письменником, якого передусім хвилювали проблеми культурного розвитку, політичної та соціальної справедливості. Він прагнув європейську освіченість поставити на службу рідному українському народові, а не занурюватися у вузькі етнографічні рамки. Видно це хоча б із виступу Данкевича під час заснування окружної ради в Стрию, що постала внаслідок «весни народів» 1848 р.: «Слибим вас бесідующих тов мовов, яков я до вас промовляю, запитав, якого ви роду есте, всі неохибно відповіли биєте одноустно: «русини есмо з діда прадіда» [1]. Автор згадує русинів із різних територій (із Бескидів, з-над Сяну, Дністра, Бугу, з-над Дніпра, Пруту, з-понад Тиси), цим самим даючи картину широкого розпросторення українського етносу. За тодішньою традицією, під русинами і Руссю автор має на увазі українців і Україну (термін не має нічого спільного з пізнішим політичним русинством).

Поет у цілій низці своїх творів демонструє добрі знання щодо етнографічного районування українців. Разом із тим із його творчості бачимо, що ця людина знала класичну українську літературну спадщину і використовувала її для відродження нації незалежно від етнографічного поділу. Показовим є вірш «Плач та потіха Рускої Матери», опублікований у «Зорі Галицькій» за 1849 р. із підзаголовком «Коломийка»: «А щож тото за плач такий, / Що-сьмо всі зачули? / Підгіряни, лемки, бойки, / Ділляни, гуцули! // Ой руска то плаче мати, / На свою сестрицю, / Що ю гонит з власной хати, / Бездольну вдовицю» [9]. У вірші помітний зв'язок із традицією плачів, яка тягнеться ще з книги Мелетія Смотрицького «Тренос або плач Східної церкви» (1610), виданої у Вільно під псевдонімом Теофіл Ортолог (тренос – це плач). Лука Данкевич подає не лише «плач», а й «потіху»: «В сам час дім нам будувати, / На власній землиці / Бог нам буде помагати. / Втре слози вдовици, // Не журися мила мати, / В нас желізна воля, / Кто би хтів тя понижати, / Гірка тому доля!!!» [9].

Славу Луці Данкевичу як «гуцульському» письменникові приніс вірш «Гуцули в Парижі 1814 року» (інша назва – «Нема як наша Коломия»). Першодрук твору – у львівському часописі «Слово» (1861). У вірші Лука Данкевич оповідає про події березня 1814 р., коли союзні війська (австрійські, англійські, російські) після поразки Наполеона під Липськом (Лейпцігом) увійшли до Парижа. У числі австрійських військ у Парижі побував і Коломийський полк, який майже всуціль складався з мешканців Гуцульщини та Покуття. У декількох рядках поет змальовує події міжнародного рівня через призму сприйняття простого вояка: «Тямиш, брате, як з-під

Липська гордого француза / Гонили ми, як якого-небудь боягуза? / Як ми гнали вслід за ними аж до їх столиці, / Як смотріли на нас радо діви-молодиці?» [5, с. 17]. Власне, останній рядок про дів-молодиць показує простуватість солдата, для якого цікавішим було захоплення його військовим героїзмом представниць протилежної статі, аніж деталі військово-політичних подій, у яких він брав участь із примусу.

За вступним катреном, в якому читача введено в контекст подій, розпочинається «гуцульське» забарвлення вірша. Слід наголосити, що поет зумів показати Гуцульщину поза нею самою. Гуцульщина у вірші – це той внутрішній світ горян, які добралися з перемогою до однієї з європейських столиць, але в душі принесли із собою (пройшовши з ним через військові походи) світлий образ рідної землі. Цим твір Данкевича принципово відрізняється від віршів на гірську тематику Устияновича. Тут можна відчитати потужне протистояння між поняттями «рідно край» / «чужина», чітку морально-етичну настанову на сприйняття оточуючої дійсності як тимчасової, скороминущої, не спроможної затьмарити образу Гуцульщини. Це – демонстрація величезної моральної стійкості гуцулів, які не піддавалися на переоцінку власних світоглядних цінностей. Вони не бачили власного місця в цьому далекому і чужому їм світі, бо справжнє щастя можливе лише на своїй землі, в рідних горах. Автор відтворив замаскований конфлікт між вродженими моральними вартостями гуцула і привнесеними силою обставин звабами світу. Горяни стали зброєю в руках тих, хто силою забрав їх до імперської військової служби. Пам'ятаючи це, в них немає особливої довіри навіть до «свого» – офіцера, який навчає їх «культури». Таким чином, образ офіцера тут виступає таким самим символом чужини, як і загалом французька столиця, зайнята військом. У цих людей інший менталітет, у них – інакший духовний світ. Для горянина нема потреби сприймати зваби чужого світу, бо й ті, хто їх привів сюди (а вони нещодавно гуцулів рекрутували до війська), вже давно втратили довіру. Тому все те, що побачили гуцули в Парижі, було ніби продовженням намагань загарбати їх. Якщо під час бранки до війська загарбали тіло гуцула (це було зробити легше), то тепер, у Парижі, оповідками про велич чужої землі намагаються загарбати їхню душу. Та на це гуцули не піддаються. Капітан-краянин Гриць Слободян із Розтків, який повертає вояків-гуцулів до культури, постає своєрідним спокусником: він солодкими словами підбиває гуцула ледь не до зради одвічному способу життя, заповідям «старих часів»: «Сей чудесний город панський сто плугів не зоре, / Глянь на місто – остовпієш, та се істне море! / Батьки ваші не виділи, може не вздрять внуки, – / Що видите, бо-сьте кріпко брали врага в руки» [5, с. 17–18].

Лука Данкевич надає поетичного розмаху описові Парижу, ніби й сам спокушає читача, захоплює його величчю і красою французької столиці. Але він – на боці вояка-гуцула, якому ближчі гори з їхнім нехитрим трибом життя, простою побутовою, але, разом з тим, із незагрузлістю в умовності цивілізації. Гуцулові протиставлено капітана, який нібито є уродженцем гір, але через свою вченість дався світові звабити себе: «Де є друге таке місто, ачей в цілм світі? / Та тут зимов, як у раю, а, як в небі – в літі» [5, с. 18].

Особливого сенсу набуває відповідь гуцулів на слова капітана. Їхні душі давно ятрить ностальгія. І горяни, якщо вже віддавати перевагу якомусь містові, то віддають її тому, яке знаходиться поряд із рідним домом, в яке можна піти й одразу ж повернутися до свого села. Містові, де можна зустріти таких самих гуцулів, як і вони, які відважилися покинути рідні гори лише на якийсь час. Отож на слова капітана, який просить підтвердити його правоту про переваги Парижа, гуцули відповідають по-своєму: «Скажіть же ви самі, хлопці, бо Гринь – завидія». / А ми на се: «Таки, бігме, краща Коломия!» [5, с. 18].

Поет майстерно зумів протиставити багатослівності опису чужої столиці, висловленого представником «нових часів» капітаном Грицем Слободяном із Розтків, одну-єдину фразу про перевагу ріднокраю, яку вимовив небагатослівний гуцул. Насправді тут протиставлено два образи: вдавну вченість, із одного боку, та ширість патріотичних почуттів – з іншого. Тому вірш Луки Данкевича набув величезного поширення і поставив його автора в ряд «гуцульських» поетів. Це парадоксально, бо самої Гуцульщини як етнографічного регіону автор не змальовував. Зате він зумів показати моральну силу гуцулів, яка базувалася на одвічних традиціях гірського співжиття, помножених на засади християнських цінностей. Невипадково однією з ознак підступу проти гуцула автор називає зняття хрестів у новобранців. Але якщо в гуцула можна забрати натільний хрестик, то його дух зломити значно тяжче.

Погляди на цей вірш із боку дослідників розділилися. Літературознавець Микола Нечиталок назвав твір сатирою, тоді як Володимир Полек має іншу думку: «Це глибоко патріотичний твір» [11]. Думку Полека поділяємо і ми.

Вірш Луки Данкевича про гуцулів у Парижі набув великої популярності, побутував у народі без зазначення авторства: «Окремі вірші Л. Данкевича фольклоризувалися й досьогодні зустрічаються на Бойківщині як народні пісні («Гуцули в Парижі 1814 р.») [2, с. 69–70]. Призвело це до того, що 1959 р. авторство вірша Луки Данкевича Михайло Яцків випадково приписав Юрієві Федьковичу. Це ж зробила й Олена Кисілевська в нарисі «Столиця Покуття», опублікованому в її книзі «По рідному краю» (Торонто, 1955): «Найбільший буковинсько-український поет Юрій Федькович написав гарного вірша, який дуже добре характеризує, чим для гуцулів і населення Покуття є слава Коломия. Розповідається в ньому, як то в час австрійсько-французької війни зайшло австрійське військо, а між ними відділ українців-гуцулів аж у столицю Франції – Париж» [4, с. 101]. Приписування твору одного автора іншому викликало обурення в українській еміграційній пресі, особливо дісталася «радянським фальсифікаторам» історії.

Дослідник Володимир Полек спробував розібратися в тому, що спонукало Луку Данкевича написати вірш: «Поштовхом до написання цього твору міг послужити й один факт із статті А. Бельовського «Покуття» в краківській газеті «Час» (1857). У ній польський вчений (народився в с. Креховичах тепер Рожнятівського району) розповів, що староста Юзеф Потоцький після свого слугу до Парижа. Після його повернення він запитав про враження

від французької столиці. «Ліпше, пане, в Коломиї» (ці слова передані українською мовою в польській транскрипції), – добродушно відповів покутянин. «Цей люд дуже сильно прив’язаний до свого краю, і можна б навести багато прикладів, – прокоментував слова покутянина А. Бельовський, – в яких ця прив’язаність передана майже з дитячою наївністю» [11]. Це саме у власній інтерпретації повторив і чеський мандрівник та етнограф Франтішек Регор (Ржегорж). Він у чеському ілюстрованому двотижневнику «Světozor» (1894. № 49–52) опублікував свої подорожні нотатки з Галичини. У російському перекладі їх передрукував журнал «Киевская старина» (1896). Серед іншого пише автор і про ставлення гуцулів до Коломиї: «Як мешканці Покуття, так і гуцули до своєї «столиці» ставляться з любов’ю і повагою. Літописець навіть записав із цього приводу такий цікавий випадок. Один воїн із Покуття був відправлений своїм паном, графом Потоцьким, у Париж з якимось дорученням. Здійснивши благополучно подорож і вдало виконавши доручення, він повернувся додому і на запитання пана, чи йому сподобалося в Парижі, немало здивував його відповіддю: «Ліпше, пане, в Коломиї» [12, с. 295–296]. Повторюючи відомий факт, Ржегорж додає й нову інформацію: «Зневажлива приказка «француз із Коломиї» походить від 1815 р., коли союзні війська, а між ними й галицькі полки, займали Париж. Після повернення додому галичани відповідали точно так, як і згаданий воїн гр. Потоцького. Хоча польські офіцери галицьких полків училися в Парижі французької мови дуже старанно і після повернення їх додому в Коломиї не відчувалося браку знавців цієї мови; а оскільки знали вони її по суті погано, то звідси легко пояснити і походження названої приповідки» [12, с. 296].

Славі Луки Данкевича як «гуцульського» поета сприяв і його вірш «Коломия», опублікований 1861 р. у газеті «Слово». Це перша римована історія Коломиї, в якій показано межове місто на стику Гуцульщини та Покуття як культурно-адміністративний центр циркули (округи). Із легкої руки Луки Данкевича розпочалася традиція (яку згодом не раз переглядали) називати Коломию «столицею» Гуцульщини. Сам Лука Данкевич по-поетичному безапеляційний: «Коломия, руське місто, / Гуцулів столиця, / Веде оком понад Прутом / Покуття цариця» [7]. В інших варіантах твору слово «цариця» замінено на «стариця» (очевидно, не всім підданам Австро-Угорщини подобався термін, що натякав на Росію). Не оминув Данкевич і теми опришківства, яке вабило своєю романтичністю багатьох митців. Поет веде мову про найвідомішу постать – опришківського ватажка гуцула Олексу Довбуша. В оцінці ватажка Лука Данкевич виявляє власну позицію громадянина, який сприймав Олексу Довбуша за символ протесту; для поета елементи розбійницької романтики грали другорядну роль.

Лука Данкевич говорить про зв’язки між Карпатами і запрутським містом Коломиєю, куди Олекса Довбуш навідувався з гір: «Як до міста Коломиї / Просто з Чорногори / Залицявся ненадійно / Впадав до комори» [7]. Разом із тим поет показує широту діяльності опришківського ватажка та його загону на території різних етнографічних регіонів Карпат: «Від Скольного до Серету / Як бурлачив гарно...» [7]. Данкевич також дає оцінку загибелі Довбуша, наголошуючи на тому, що він загинув марно.

Поет демонструє добре знання етнографічних реалій Гуцульщини, змальовує характерні особливості гуцулів, які до Коломиї із собою приносять і свій колорит: «З кучерями по сам пояс, / В черленій одежі, / В капелюшках в жовтій блясі / Із пер павих мережі. / З чересами по під пахи, / А в руках топорці, / З боку ташки і соплки, – Істні Чорногорці» [7]. Це доволі точний портрет гуцула, де виявлено багато специфічних рис етнографічного характеру. Тому цілком умотивованою є оцінка, яку дав Луці Данкевичу дослідник Григорій Дем’ян: «Корисна спадщина Л. Данкевича і для української етнографії. [...] Уривки [...] опублікував Іван Франко у своїй праці «Етнографічна експедиція на Бойківщину». [...] Цінна народознавча інформація подається також у кореспонденціях Л. Данкевича до тодішніх газет і навіть у віршах» [2, с. 76]. До цього слід додати, що Данкевич писав не лише про Бойківщину, а й про Гуцульщину. І в поезії про Гуцульщину помітний етнографічний колорит.

Для українських культурників середини ХІХ ст. характерним було звернення до образу народної пісні, танцю, ноші як до певних маркерів, які допомагають зберігати і виховувати патріотизм. Лука Данкевич веде мову про коломиїку – пісню і танець, що, власне, є своєрідними символами гуцульсько-покутського регіону. Він пише, що мешканці Гуцульщини і Покуття через коломиїки возвеличують Коломию як свою «столицю». А далі йде заклик бути патріотами, підтримувати народні традиції, без яких немає відчуття батьківщини.

Про Карпати Лука Данкевич писав у вірші «На день 3/15 мая 1849» (опубліковано у «Зорі Галицькій» 1849 р.). Його поява приурочена першій річниці із часу скасування панщини. Радість від сприйняття цієї події поет показує через руйнування нібито непорушного. Для цього він звертається до образу гір: «Гори двигнітся з скалистых підвалин, / Мрачні Карпати над Львіграда тини! / Зрїт! З запустїня послїдних розвалин, / Слава сіяє ту руской родини!» [8, с. 225]. Пафос вірша спрямований на те, аби передати читачеві значення скасування панщини. Автор звертається до української історії, продовженням волелюбних традицій якої має стати подальше відродження. Поет використовує образ величі, суголосний із розмірами гори Зелемень (у примітках він тлумачить цю назву: «Зелемень над Опором біля Скольного, одна з найвисших гір округу Стрийського» [8, с. 225]): «Ти, Зелеменю, Чорногори брате! / Піднеси в хмари голову сиваву; / Глянь на Бескїди, за ліси, за бори, / Вісти нещетним братам руску славу» [8, с. 225].

Висновки. Талановито написані твори Луки Данкевича на тему Карпат призвели до оцінки його як письменника регіонального. Тому й дослідники, не заглибившись у суть проблеми, спричинили до плутанини з тим, яким він був письменником: гуцульським чи бойківським. Насправді ж Лука Данкевич висловлює ідеї соборності руських (тобто українських) земель, проголошуючи мир для всіх братів-українців, які мешкають над Дністром, Сяном, у Карпатах. Проповідує ідею єдності з лицарями, які живуть «там за Порогами», тобто з українцями-козаками. Володимир Полек, услід за Омеляном Огоновським, свою статтю про Луку Данкевича назвав «Один з перших галицьких патріотів» [11]. Тому Луку Данкевича слід сприймати патріотом соборним, бо для його світогляду

були притаманні ідеї єдності українців, які живуть на різних територіях, мають свої етнографічні відмінності, але разом із тим є представниками єдиного українського народу.

Література:

1. Данкевич Л. Слово казане преч[естним] Лукою Данкевичем к народу при заведенію Ради окружной в Стриі р. 1848 // Лірвак з-над Сяну: перемиські друки середини XIX століття / упоряд. Володимир Пилипович. Перемишль, 2001. С. 392.
2. Дем'ян Григорій. Таланти Бойківщини. Львів: Каменяр, 1991. 240 с.
3. Історія української літератури. У восьми томах. Київ: Наук. думка, 1967. Т. 2. 484 с.
4. Кисілевська Олена. По рідному краю. Торонто, 1955. 126 с.
5. Коломия вас серцем зігріє: спроба антології / упоряд., перед., приміт. М. Васильчука. Коломия: Вік, 2006. 96 с.
6. Літературознавча енциклопедія: у двох томах / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. 608 с.
7. Лука з Ракова. Коломия. Агро. 1991. 17 серпня.
8. Лука з Ракова. На день 3/15 мая 1849. Зоря Галицка. 1849. 30 цвітня (12 мая). С. 225–226.
9. Лука з Р..... Плач та потіха Рускої Матери (Коломыйка). Зоря Галицка. 1849. 26 марця (7 цвітня). С. 167.
10. Огоновскій О. Історія літератури рускої. Написав Омелянь Огоновскій. Львів, 1889. Часть II, 1 відділь. 352 с.
11. Полек Володимир. Один з перших галицьких патріотів. Галичина. 1997. 8 лютого.
12. Регор Фр. Изъ Коломыи въ Косовъ. Киевская старина. 1896. № 9. С. 295–310.
13. Українська літературна енциклопедія. В п'яти томах. Київ: Гол. ред. УРЕ, 1988. Т. 1. 536 с.

Анотація

М. ВАСИЛЬЧУК. ГУЦУЛЬСЬКИЙ АСПЕКТ ТВОРЧОСТІ ЛУКИ ДАНКЕВИЧА

У статті розглянуто творчість українського поета, публіциста і культурно-громадського діяча Луки Данкевича (1791–1867) з погляду відображення в ній карпатської тематики. Розкрито роль поетичної спадщини Луки Данкевича у формуванні в українській літературі XIX століття романтичного міфу про Гуцульщину. Показано, як творчість цього автора вписується в загальний контекст сприйняття Гуцульщини (край вільний від загарбників; ареал діяльності опришків тощо). Автор дає відповідь на питання про особливості світогляду митця, який позиціонував себе письменником не регіональним, а загальнонаціональним.

Ключові слова: вірш, гори, бойки, гуцули, революція, коломийка, Гуцульщина, Карпати, Париж.

Анотация

М. ВАСИЛЬЧУК. ГУЦУЛЬСЬКИЙ АСПЕКТ ТВОРЧЕСТВА ЛУКИ ДАНКЕВИЧА

В статье рассматривается творчество украинского поэта, публициста и культурно-общественного деятеля Луки Данкевича (1791–1867) с точки зрения разработки им карпатской тематики. Раскрыта роль поэтического наследия Луки Данкевича в формировании в украинской литературе XIX века романтического мифа о Гуцульщине. Показано, как творчество этого автора вписывается в общий контекст восприятия Гуцульщины (край, свободный от захватчиков; ареал деятельности опришков и т.д.). Рассмотрен вопрос об особенностях мировоззрения автора, позиционирующего себя писателем не региональным, а общенациональным.

Ключевые слова: стихотворение, горы, бойки, гуцулы, революция, коломыйка, Гуцульщина, Карпаты, Париж.

Summary

M. VASYLCHUK. HUTSUL ASPECT OF CREATIVE WORKS OF LUKA DANKEVYCH

The works of the Ukrainian poet, publicist, cultural and public figure Luka Dankevych (1791-1867) are considered in the article in terms of reflection the Carpathian theme. The role of the poetic heritage of Luka Dankevych in the formation of the romantic myth about Hutsulshchyna in Ukrainian literature of the XIX century is revealed. The researcher shows how the creative works of this author fits in the general context of the perception of Hutsulshchyna (the land free from the invaders, the area of activities of the opryshky, etc.). The author gives an answer to the question about the peculiarities of the artist's conception of the world, who positioned himself as a writer not regional but national.

Key words: poem, mountains, boyky, Hutsuls, revolution, kolomyika, Hutsulshchyna, Carpathians, Paris.